

DVA PRILOGA O ANTIČKOM PJESNIŠTVU

I. UZ SAPFIN FRAGMENT

Cjelokupna Sappfina poezija izražava osebujni imaginativni naglasak i očitovanje, u kojima se zrcale patnje, kolebanja i dostignuća zaljubljenog srca. Ti izrazi pokazuju naročite lirske tonalitete patosa za razliku od Homerovih očitovanja ljubavi¹). Može se reći, da je ta pjesnikinja u helenskoj lirici prva otkrila izražajne mogućnosti, što ih u sebi krije lirsko doživljavanje ljubavi. Sapfa je otkrila stvarni doživljaj ljubavi, kad ga je lirski materializirala i očitovala u njegovu sudbonosnom zanosu u ljudskoj duši²).

Pisac eseja *O uzvišenom veli*³), da Sapfa opisuje jade i boli ljubavne strasti zahvatajući je sa svih strana, što je prate, a to znači iz same stvarnosti. Ta je karakteristika ostvarena, kako misli spomenuti pisac na osobiti način u 2. Sappfinu fragmentu: Φαίνεταί | μοι | κῆρυς, koji citira, da bi zaključio: Zbog toga su, kao što rekoh, izbor najreljefnijih točaka i njihovo okupljanje za istu svrhu stvorili takvo remek-djelo.

Nesumnjivo je, da je Sappfino pjesničko ostvarenje nadahnuo narodnim melosom. Elementi se takvog utjecaja osobito susreću u njezinim Svatovcima⁴). Vjerovatno je jednostavnost izraza u narodnoj melici isto tako djelovala i na oblikovanje njezina lirskog rječnika i na reljefnost doživljajne imaginativne slike. Ta je u svom ostvarenju suptilno ujedinila stvarni život tadašnje helenske djevojke, koja upravo na otoku Lezbu nije živjela u onakvoj klanskoj strogosti kao u drugim krajevima helenskog svijeta.

¹) B. Snell: *Sapphos Gedicht Φαίνεταί μοι κῆρυς*, *Hermes*, (1931), str. 71. i sl.

²) Schadenwaldt: *Zur Sappho*, *Hermes* (1936), str. 365 i Anica Savić-Rebac: *Preiplatonovska erotologija*, Skopje 1937, str. 76.

³) Anonymi *de sublimitate* (Περὶ ὑψους) izd. A. Rostagni, Milano 1947, gl. X. Usp. Dr. Miloš Đurić: *Sapfa i etika njene erotike*, Ogladi iz grčke fil. i umjet. str. 5—67.

⁴) Erwin Mangelsdorf: *Das lyrische Hochzeitsgedicht bei den Griechen u. Römern*, Hamburg 1913, str. 14 i sl.

Sapfa je u mnogim pjesmama izrazila osebujnu snagu ljubavnog patosa osamljene djevojke, ali je taj ipak najzornije izrazila u 114. fragmentu⁵⁾:

— Γλόκηα | μάρερ, | οὐ | τοι | δύναιμι | κρέκην | τὸν | ἴστον
 πόθοι | δάμεισα | παῖδος | βραδίαν | δι' | Ἀπρόδιταν. —

Usporedimo začas te stihove s Horacijevim iz njegovih *Lirskih pjesama* (1. III, 12):

*Tibi qualum Cythereae puer ales, tibi telas
 Operosaeque Minervae studium aufert, Neobule,
 Liparaei nitor Hebrī.*

Meni se ipak čini vjerovatnijim, da je Horacije tu poetsku sliku o djevojci, koja tka uz tkalački stan i misli na dragoga, preuzeo od Sapfe, a ne od Alkeja, kako to misli Baiterus u komentaru te Horacijeve pjesme⁶⁾, jer su im stihovi, bolje pjesnička slika, gotovo jednaki. Tkanje u Horacijevim stihovima dobiva širi pojam, jer ga taj proširuje slikama: *qualum, telas* i *operosaeque Minervae studium*. Uzročnik je *Liparaei nitor Hebrī*, Hebrova krasota.

U tim se stihovima Horacije obraća djevojci Neobuli. To je sigurno pseudonim za neku lijepu Rimljanku, a pjesnikovu simpatiju. Moguće je, kako to G. Baiterus misli u istom komentaru, da je to ime preuzeo od Arhiloha, jer je svima poznavaocima helenske lirike bilo poznato to ime iz ljubavne Arhilohove pustolovine.

Pjesmu možemo shvatiti kao monolog, jer se često u latinskoj lirici susreće u monologijama izražavanje u drugom licu⁷⁾. Stvarnost iz sredine života kod Helena i Rimljana gotovo je ista, jer su djevojke obavljale iste kućne poslove.

I u našoj narodnoj lirici susrećemo slične pjesničke evokacije kao u Sapfinim fragmentima. U jednoj takvoj evokaciji s kajkavskog jezičnog područja pod naslovom: *Ke li je ke li ne*⁸⁾ čitamo:

*Ke li je, ke li ne,
 kaj se meni presti ne će?
 Jaj mamek, mamice,
 bu to tak, navek?*

*Ke li je, ke li ne,
 kaj se meni šiti ne će?
 Jaj mamek, mamice,
 bu to tak, navek?*

⁵⁾ *Anthol. lyr. Graeca*, ed. E. Diehl, vol. I, Lipsiae 1925, str. 376, gdje uz riječ: κρέκειν u komentaru stoji ... *Hor. carm.* 3, 12, 4 contulit Cr.

⁶⁾ *Q. Horatius Flaccus*, ed. quinta, curavit Io. Geor. Baiterus, Vol. I, Turici 1868, str. 23V.

⁷⁾ Isto izd. *Horacijevih pjesama* str. 231.

⁸⁾ *Hrvatske narodne pjesme i plesovi*, sv. I. Uredili d-r V. Žganec i Nada Sremec, Zagreb 1951, str. 128.

*Ke li je, ke li ne,
kaj se meni tkati ne će?
Jaj mamek, mamice,
kaj dragana k meni ne?*

U pjesmi se izričito naglašavaju djevojački poslovi glagolima: *presti*, *šiti* i *tkati*. Prema tome, slika je šira negoli je ona u Sapfe i Horacija. U našoj lirskoj pjesmi susrećemo refren. Motiv je iz te kajkavske ljubavne pjesme toliko zanimljiviji, što ga je možda Matoš u poetskoj stvaralačkoj asimilaciji preinačio i stvorio pjesmu *Hrastovački nokturno*, lirski izraz samostalne poetske evokacije. Ta pjesma spada u najstarije Matoševe pjesme⁹⁾.

Iznoseći sve te napomene uz Sapfin fragment znamo, da se ne može govoriti o nekoj izravnoj vezi spomenutog motiva iz tog fragmenta s našom lirskom pjesmom, iako, kao što se dobro zna, motivi putuju, pa doživljuju raznovrsne travestije. Mijenjaju odijelo, a duša im ostaje ista.

Zanimljiva sličnost Sapfina fragmenta i naše narodne pjesme uvjetovana je sličnim načinom života patrijarhalne sredine. Teže se može pretpostaviti, da je bezimni pjesnik poznavao taj motiv i tako ga obradio. Kad bi to bilo, onda bi taj bezimni pjesnik bio školovan čovjek, ali ipak i tada moramo kazati, da mu je glavni poticaj u nadahnuću bila istovjetnost stvarnoga života.

II. EPITETI I ONOMATOPEJE O CVRČKU

I.

Cvrčak je kao simbol ljeta i primorskog pejzaža probudio svojim cvrčanjem u antičkih naroda osebniji osjećaj prirodnih ljepota¹⁰⁾. U Platonovim dijalozima susrećemo raznovrsne naglaske krasotâ antičkog krajolika. Tako je n. pr. dijalogu *Fedru* scena ljetni atenski krajolik¹¹⁾. Kad Diogen Laertije želi istaći ljepotu Platonova govora, uspoređuje ga sa cvrčanjem cvrčaka, što skladno cvrče na granama drveća¹²⁾. Poznata je bajka o kitarodu Eunomu iz Lokara¹³⁾, a još su dva pjesnika Palatinske antologije opjevala tu predaju i to Pavao Silencijarije VII, 54 i Anonim IX, 584. U mitu o božici Eoji pripovijeda se, da se njezin

⁹⁾ Matoš: *Izabrane pjesme*, Zagreb, Zora, 1950: *Hrastovački nokturno*, str. 13.

¹⁰⁾ Méautis G.: *Platon vivant*, Paris 1950, str. 313 i sl.

¹¹⁾ Plato: *Phaidros* 230 b, 559 e i 262 d.

¹²⁾ Diogenis Laertii *de claris phil. etc.*, III, 7.

¹³⁾ Strabo: *Geograph.*, VI, 260, 9.

drugi Titon, kome je zaboravila od bogova izmoliti uz besmrtnost i vječnu mladost, pretvorio u cvrčka. Antički su narodi vjerovali, da je cvrčak sveti kukac¹⁴), da posjeduje proročku moć¹⁵), da živi bez hrane i da se sam rađa iz zemlje¹⁶), da se hrani samo rosom s lišća, a Plinije Stariji drži, da su cvrčci dobar lijek u slatkom vinu¹⁷), dok su drugi mislili, da je nosilac sreće¹⁸). Umjetnici gemâ i raznolikih intarzija prikazivali su vrlo rado cvrčka¹⁹). Pokapali su ga s istim počastima kao i čovjeka, kako to čitamo u nadgrobnim epigramima u Palatinskoj antologiji. Prema Tukididu (I, 6) znamo, da su bogatiji Atenjani, da bi pokazali svoje porijeklo, nosili uz jonsko odijelo i zlatne cvrčke kao ukrase (τεττιγοφορία — τεττιγοφόροι). Aristofan se u Oblacima 984, ruga tom starinskom običaju²⁰).

Osım Platona, koji je u spomenutom dijalogu opisao cvrčka, a preko Sokrata dodirnuo se mita o njihovu postanku, kad je taj upotrebio cvrčanje kao sliku za ustrajni duhovni rad, mi susrećemo i kod helenskih pjesnika mnoge slike i poetske intonacije, u kojima je lirski opisan taj ljetni pjevač.

Te se poetske evokacije mogu svrstati u više skupina. Prvu čine poredbe i metafore o cvrčku, što se odnose na samoga cvrčka, kao: Hom., *Il.* III, 145 i sl., Teokrit, *Id.* I, 148, V, 27 i 110, Aristofan, *Ptice* 39, Vergilije, *Ecl.* II, 12, Antipatar Solunjanin, *A. P.*, IX, 92, Marcijal, *Epigr.*, 11, 18. U drugu spadaju slike, u kojima je cvrčak simbol i simfonija ljeta, kao: Hesiod, *Dj. i d.*, s. 582., *Her. štiti*, s. 393, Alkej, *frg.* 39²¹), Aristofan, *Ptice*, 1090, Teokrit, *Id.*, VII, 135 i XVI, 94, Vergilije, *Georg.*, III, 324, Juv. *Sat.*, IX, 67, Longo, *Dafnid i Hloja*, I, 23, 25, 26 i III, 24, Apolonid ili Filip, *A. P.*, IX, 264, Anonim, *A. P.*, IX, 373 i Meleagar, *A. P.*, VII, 196.

¹⁴) Aelianus: *De natura anim.*, XIII, 26.

¹⁵) Plato: *Phaidros*, 262 d.

¹⁶) Aelianus: *cit dj.* XI, 262 i XIII, 26; Plato: *Symp.*, 191 c (izd. Schantz).

¹⁷) Plinije: *Hist. n.*, XXX, 49.

¹⁸) Usp. *Standard Dict. of Folklore, Mythology and Legend* (I—II), New York 1949, s. v. *cricket*, str. 260—261 i Μεγάλη ἑλληνικὴ ἐγκυκλ. s. v. τέττις.

¹⁹) Imhoof—Keller: *Tier u. Pflanzenbilder auf Muenzen und Gemmen*, VII, 32—36, XXIII, 38, 43 i 45; XXV, 18 i 19 i Plinije: *Hist. n.*, XXXIV, 57, gdje veli za kipaša Mirona: *fecisse et cicadae monumentum et locustae, quas carminibus suis Erinna significat*. Usp. još: Phil. Maioris: *Imagines*, Lipsiae 1893, 366, 7.

²⁰) V. Daremberg—Saglio, V, str. 163—164 — τεττιγοφορία, kao i pod: *Bestiae mansuetae* i M. Bieber: *Griech. Kleidung*, Berlin 1928, str. 26 i 27. (*Haarschmuck*).

²¹) Usp. Himer. *Or.*, XIV, 10 i 11, gdje taj iznosi sadržaj Alkejeve himne, u kojoj je bio opjevan dio mita o Apolonu. Alkej pjeva, kako je Apolon s kolima, u koja su bili upregnuti labudovi krenuo mjesto u Delfe u zemlju Hiperborejâ. Tamo se zadržao godinu dana, a onda se usred ljeta na istim kolima vratio u Delfe. Apolona dočekuju zborovi mladića, a cvrkutanjem ga pozdravljaju slavuji, lastavice i cvrčci.

U treću skupinu spadaju pjesme posvećene samom cvrčku. U tim se pjesmama često aludira na čovjeka n. pr. u Fedrovoj basni: *Cvrčak i sova* (III, 16); otvorenije se aludira u šest Eso-povih basana²²).

Od slavne anakreontike o cvrčku²³) redaju se pjesme pjesnika Palatinske antologije: Bianor, IX, 273, Anonim, IX, 372, Pamfil, VII, 201, Marko Argentarije, VII, 364, Anita ili Leonida, VII, 190, Arhija, VII, 191 i VII, 253 i Nikija, VII, 200.

Iz ovoga kratkog pregleda o poetskim evokacijama o cvrčku u antičkom pjesništvu možemo slutiti, da su pjesnici upotrebili mnogobrojne epitete, a vrlo često raznolike *onomatopejske glagole*, da bi označili impresivnije ljepotu njegova cvrčanja. Tako su stvorili bogati umjetnički rječnik u pjesničkom doživljajnom izražavanju o sunčevu pjevaču.

II

Da vidimo sada epitete najprije u helenskih pisaca. U Homera na citiranom mjestu rečeno je za starce, *da su nalik na cvrčke u svom razgovoru*: τετίγεσσιν ἐοικότες. Druge sam epitete pokupio i svrstao abecednim redom: ἄδεια (ἡδεια) (Alkej, fr. 39); ἀηδῶν Νυμφῶν παροδίτης (Anon. A. P., IX, 373); αἰθαλίωνες (Theoc. VII, 135); αἰθίοπι χρωτί (Meleagar, A. P., VII, 196); ἄμετροι τέττιγες nisu *mali cantores*, kako čitamo u Steph. s. 2092, nego *neumjereni, zaglušni pjevači*, što odgovara Vergilijevu izrazu *rumpere arbusta*. U istom je smislu *rumpere* u Kurnića sa značenjem *zaglušiti* (usp. *Satyricon*, XXXII, *Epigrammata*, izd. iz 1827); αἰδός (Marko Argen. A. P., VII, 364); ἄσαρκος (Apolonid ili Filip A. P., IX, 264); γηγενής (Anakreont.); ἡλιομανής (Aristoph. *Ptice*); ἡχέτα (Hesiod, *Djela i d.*, s. 582 i Pamfil A. P., VII, 201); θεοῖς ὅμοιος (Anakreont.); θέρεος γλυκὺς προφήτης (Anakreont.); θεσπέσιος (Aristoph., *Ptice*, 1095); κυανόπτερος (Hes. *Asp.*, 393); λαλίστατος (Bianor A. P., IX, 273); λάλοι (Longos I, 25); μεσαμβρινός (Anon., A. P., IX, 584); μουσικός (Theophyl. *Ep.* prema Steph.); προφήται Μουσῶν (Platon, *Phaidros*, 262 D); πανημέριος (Hes. *Asp.*, 398); σοφός (Anakreont.); τίμιος (Anakreont.); φιλαιδός (Anon., A. P., IX, 372); φιλέρημος (Anon., A. P., IX, 373); φίλιος γεωργῶν (Anakreont.); φίλος (Meleagar, A. P., VII, 196); φίλυμνος (Anakreont.); σθητομελεῖς, λιγυροί, ἡελίοιο φίλοι (S. Greg. Theol., Carm. I. I, P. M., XIV 7).

²²) Vidi Halmovo izdanje, *fab.*: 65, 65 b, 172, 337, 299, 400 i 401. U 339 basni nalazi se gotovo ista verzija o postanku cvrčaka kao u Platonovu dijalogu Fedro (259 E). Varijantu Apolonidova epigrama (A. P., IX, 264) imamo u Esopovoj basni 172.

²³) Th. Bergk: *Lyrici melici*, Lipsiae 1887, str. 1062.

U latinskih pisaca nema mnogo epiteta. Evo ih: *Querula* (Verg., *Georg.* III, 324)²⁴); *canora* (Plin., *Hist. n.*, 11, XXXII); *garrula* (Phaedr., *F.*, III, 16); *inhumanae cicadae* (Mart., *Ep.*, I, X, 58) — značenje isto kao i za Simonidov epitet ἀμετροὶ *zaglušni, neumjereni i neumorni* pjevači; *argutus* (Mart., *Ep.*, I, XI, 18). Kod Noviusa čitamo: „*totum diem argutatur quasi cicada*“ (*Atell.*, 26); *rauca* (*Anth. L.*, 765, 35). Uz te susrećemo epitete: *gracilis, levis, stridula i vocalis* (Usp. *Thes. Poet.* I. Lat. — Quicherat, s. v. *cicada*).

Budući da su antički pjesnici zamišljali, da je cvrčak simbol životne radosti, oni su zanosnim riječima opisivali njegov život i držali, da se taj razlikuje od života drugih živih stvorenja u prirodi. Evo, kako njegov život opisuju antički pisci. Cvrčak *živi i pjeva na granama skriven u lišću*: δένδρεφ ἐφεζόμενος (Hom. *Il.*, III, 150), isto veli Hesiod (*D. i d.*, 580): καὶ ἡχέτα τέττιξ | δένδρεφ ἐφεζόμενος λιγυρὴν καταχεύει ἀοιδὴν | πυκνὸν ὑπὸ περὺγων θέρους καματώδεος ὥρη; | ὅζω ἐφεζόμενος (*Asp.*, 393); ἐκ πετάλων (Alkei, *fr.* B. 39); σκιαραῖς ὀροδαμνίσιν (Theocr., VII, 138); δένδρων ἀχεῖ ἐν ἀκρεμόνεσσιν (Theocr., XVI, 95); ἐπὶ τῷ κράδων (Aristoph., *Ptice*, 40); τέττιξ ἐπὶ τινος ὑψηλοῦ δένδρου ἦιδεν (Aesop., *Fab.* 400); δένδρεων ἐπ' ἄκρων (Anakreont.); ἐν τῷ πνίγει ὑπὲρ κεφαλῆς ἡμῶν τέττιγες ἄδοντες (Platon, *Ph.*, 259 E i slično 262 E); δένδρει ἐφεζόμενοι (Diog. Laert., *de cl. phil.*, III, 7); ἄκρα δ' ἐφεζόμενος πετάλοις πλατάνου (Meleagar, *A. P.*, VII, 196); τανύφυλλον ὑπ' ὀρπακα κλωνὸς ἐλιχθεῖς (Nikija, *A. P.*, VII, 200); ἀπὸ ραδινῶν (isti pjesnik u cit. ep.); χλωροῖσιν ἐφεζόμενος πετάλοισιν (Pamfil, *A. P.*, VII, 201); χλωροῖς ἐριθιλέος ἔρνεσι πεύκας ἤμενος ἢ σκιεράς ἀκροκόμου πίτυος (Arhija, *A. P.*, VII, 213); θάμνου ποτ' ἄκρους ἀμφὶ πρῶνας ἤμενος (Apolonid ili Filip, *A. P.*, IX, 264); καύματος ἐν θάμνοισι λαλίστατος (Bianor, *A. P.*, IX, 273), dok Antifil Bizantinac (*A. P.*, IX, 71) obraćajući se hrastu veli, da je: οἰκία τέττιγων; οὖρεσι καὶ σκιεράς ξουδὰ λαλεῦντα νάπαις (Anon., *A. P.*, IX, 373); οὖρεσιν ψδός (Anon., *A. P.*, IX, 584); ἐν ἄλσεσιν (Pavao Sil., *A. P.*, VI, 54); δρυοκοίτης (Leonida ili Anita, *A. P.*, VII, 190); *in arbustis* (Verg., *Georg.* III, 324 i sl.), te *arbusta resonant* (Verg. *Ecl.*, II, 12).

Prema antičkom vjerovanju *cvrčak se hrani samo rosom ili rosnim kapljicama*: πρῶκας σιτίζεται ὥσπερ ὁ τέττιξ (Theocr., *Id.*, IV, 14); ὀλίγην δρόσον πασιπῶς (Anakreont); τῶν δὲ εἰπόντων δρόσον (Aesop., *Fab.*, 337); δροσεραῖς σταγόνεσσι μεθύσθεις (Meleagar, *A. P.*, VII, 196); ἀρκεῖ τέττιγας μεθύσαι δρόσος (Anti-

²⁴) Servije u komentaru za *Georgica* III, 328 piše: „*Querulae cicadae, canorae. Horatius* (Carm. 3, 7) *sub cantu querulae despice tibiae. Aut certe „querulae“ (dicitur) propter illam fabulam, quod Tithonus maritus Aurorae post optatam longissimam vitam, diu vivendo in cicadam dicitur conversus.*“

pater Sol., *A. P.*, IX, 92); τέττιγα δροσερῶν ἔλκετ' ἀπ' ἀκρομόνων ἰ φύλλων καὶ χλοερῆς τίς φθόνος ἐστὶ δρόσου (Anon., *A. P.*, IX, 373). *Pascentur apes dum rore cicadae* (Verg., *Ecl.*, V, 76), jer su često žedni (usp. Phaedr., *Fab.*, III, 16: *arebat siti*).

Pisci su pjevanje sunčeva pjevača izrazili raznolikim onomatopejama. Homer (*Il.*, III, 151): ὅπα λειριόεσσαν εἰσίν. Ovdje treba pripaziti na epitet λειριόεσσαν = *nalik na ljiljan, ljubak, skladan*. Homer je uzeo riječ ὄψ, da bi označio cvrčanje, a atributom stvara u cijelom stihu onomatopeju cvrčanja. Slično postizava i Hesiod (*Dj. i d.*, s. 583), kad pjeva da „*zvučni zvukolija cvrčak* λιγυρὴν καταχέουετ' αἰοιδῆν“. Tako pjeva Alkej (f. B, 39), da *cvrčak toči svoj zvonki pjev*: ὑποκακχέει λιγύραν αἰοιδαν. Anakreon pjeva, da je cvrčak u svojoj pjesmi, t. j. cvrčanju *sličan kralju*: βασιλεὺς ὅπως αἰεῖδεις. Apolon mu je darovao λιγυρὴν δ' ἔδωκεν οἴμην. Inače je cijela Anakreontova pjesma onomatopeja cvrčkova pjevanja, kao što je Nazorov *Cvrčak* ili *Krležina iz Tri simfonije*. Teokrit (*Id.*, III, 148) veli: τέττιγος φέρτερον ᾄδεις. Na drugom mjestu Teokrit (*Id.*, V, 27), stvara posebnu onomatopeju, kad uspoređuje zujanje ose i cvrčkovo pjevanje. Glagol βομβέω služi u stihu kao kontrast. U drugim *Idilama* Teokrit varira: 1. λαλαγεῦντες ἔχον πόνον τέττιγες (*Id.*, VII, 139), gdje posljednja fraza znači *natjecati se* (usp. još *Id.*, XXII, 187; Hes., *Scut. Herc.*, 305 i Verg. *Aen.*, I, 431 *apes exercent labor*); 2. τέττιξ ἀχσί (*Id.*, XVI, 94) i 3. ἐρεθίζετε = *zamarate cvrčanjem* (*Id.*, V, 110). Aristofan sluša *božanskog pjevača kako mahnit od žarkog sunca o podne cvrči svoju pjesmicu*: ὀξὺ μέλος --- βοᾷ (*Ptice*, 1090 i sl.; usp. Vuk: *zrikavac pred jesen vi č e noću zri!*). Na drugom mjestu Aristofan (*Ptice*, 41), upotrebljava glagol ᾄδω. U Esopovim basnama susrećemo za cvrčanje riječ φδῆ, a kao glagol ᾄδω (*Fab.*, 337, 339 i 400), dok je u 401 Esop dodao epitet μουσικῶς; ἡδὺ φδέγγομαι τέρπων τοὺς ὁδοιπόρους (*Fab.*, 65); ἡβλεις (*Fab.*, 401). Platon za cvrku veli: θερρινόν τε καὶ λιγυρόν ὑπηρεῖ τῷ τῶν τέττιγων χορῷ (*Phaidros*, 230 C); τέττιγες ᾄδοντες καὶ ἀλλήλοις διαλεγόμενοι (id. 258 E); φδοὶ ἐπιπεπνευκότες ἄν ἡμῖν εἰεν τοῦτο τὸ γέρας (id. 262 D). Diogen Laertije za karakteristiku cvrčanja pozajmljuje već citiranu Homerovu složenu onomatopeju: ὅπα λειριόεσσαν εἰσίν (*De cl. phil.*, III, 7).

Kod pjesnika *Palatinske antologije* susrećemo ove izraze za cvrčanje: ἀχῆεις, τέττιξ --- μέλεις μουσαν ἐρημόλαον --- κλάζεις μέλισσα λύρας --- φδέγγου τι νέον δενδρέσι Νύμφαις παίγνιον --- κρέκων (Meleagar, VII, 196); φδόγγον εἰς περύγων (Nikija, VII, 200); μέλπων ἰαχάν (Pamfil, VII, 201); ἔκρεκας εὐτάρσοιο δ' εἰβος ἀχέτα μολπᾶν (Arhija, VII, 213); αἰεῖδεν κόκων εἰσι γεγωνότεροι (Antipater Sol., IX, 92); δαίδαλ' αὐτουργῷ μέλει ἡδὺς καταργάνιζε τῆς ἐρημίας (Apolonid ili Filip, IX, 264); φδέγγατο διγλώσσῳ μελπόμενος στόματι (Bianor, IX, 273); ξουθὰ λαλεῦντα (Anon., IX, 373); Longo: τέττιγων

ἤχη (I. I, 23); μέγα ἤχουντες (I. I, 25); τέτιζ ἐπήχησεν (I, II, 26) i: τέτιγας ἤχουντας (I, III, 24); τοῖς ἄσμασι καὶ τὴν φύσιν λαλίστερος (Theophyl. Ep., I. prema Steph., Thes. I. g., s. v. τέτιζ).

Prema obilju izraza, koji znače cvrčati i cvrčanje, treba dopuniti mišljenje člankopisca u Pauly—Wissowa s. 1114., koji kaže, da se u helenskih pisaca cvrčkovo pjevanje označuje gotovo samo s glagolom ᾄδω (*canere*). Ako se prelistaju pjesme pjesnika, koji su opjevali cvrčka, mi ćemo naći ove glagole i izraze za samo cvrčanje: βαβράζω (Ananios, 5: ὅταν θέρως τ' ἦ κήχεται βαβράζωσιν). Usp. Boisacq, s. v. βαβράζω = *strider*, Rocci: βράζω = *vrijem, gundam, mrmljam* i Steph.: ὅταν ἤχεται βαβράζωσιν = *stridulo cicadarum cantu* (V. Boisacq, s. v. βαβαί). Drugi su izrazi: ἤχέω (ἄχέω) za cvrčka i pjesmu, koju netko pjeva: γηρύω (Pamfil, A. P., VII, 201) prema izrazu *garrulus*, a znači: pjevati, ječati; ἐκπροχέω ἰαχάν (isti pjes. i ep.), što znači: *pjesma se razlijeva, lije, modulari*; φθόγγον ἦμι (Nikija, A. P., VII, 200) u značenju kao i κλάζω; κρέκω (Meleagar, A. P., VII, 196), a označuje *odjekivanje i rasprostiranje pjesme, njezina zvuka* (Arhija, A. P., VII, 191). Taj glagol ne znači samo cvrčkovu pjesmu nego se još upotrebljava i za sviralu αὐλόν ili τὰ βάρβιτα u značenju *pulsare*; on još zamjenjuje glagol κωδάρειν (usp. Steph. s. v. κρέκω); λαλαγέω (Pavao Sil., A. P., VI, 54) u smislu *čavrljati, cvrkutati* i sl. Glagol μέλπω upotrebljavaju Meleagar (A. P., VII, 196) i Pamfil (A. P., VII, 201), gdje je *pjevati = cvrčati*, samo inačica za onomatopeju i za doživljaj ugođaja cvrčkova pjevanja; τρίζω (τρύζω) = *strido*; razlika je u glagolima s obzirom na jačinu zvuka, cvrčanja. Pavao Silencijarij (A. P., VI, 54) upotrebljava i glagol επιτρύζω za cvrčanje; φθέγγομαι u Meleagra, A. P., VII, 196 i Anon., A. P., IX, 584; posljednji pjesnik cvrčanje dopunjuje frazom: φ. σὺν ἁψύχοις τόκα νευραῖς; χέω αὐδὴν susrećemo u Hesioda (*Asp.* 393).

U Vergilija imamo također u ritmu onomatopejski stih, da bi se označilo i doživjelo cvrčkovo pjevanje: *et cantu querulae rumpent arbusta cicadae* (Georg., III, 328) i: *sole sub ardenti resonant arbusta cicadae* Verg., *Ecl.*, II, 13); *quae canunt* (i. e. cicadae) (Plin., *Hist. n.*, I. XXXII, I); Fedro (F. I, III, 16) metaforički označuje zaglušno cvrčanje: *acerbum convivium faciebat* (cicada noctuae), dok *cvrčati* znači *clamare* (usp. Aristofan i Vuk). Fedro *cvrčanje* naziva *cantus, vox* i ironički *sonare citharam Apollinis*. Nježna je oznaka cvrčkova pjeva: *Dulcis etiam in exiguo cicadis gutture cantilena* (Ambros., *hex.*, v. 76).

Prema ovoj leksičkoj analizi jasno je, da je bogatstvo izraza, metaforâ i epiteta, koji se odnose na cvrčka, njegov život i način pjevanja, osebniji u helenskih negoli u rimskih pisaca. Osim toga, citiranje bi odlomaka uvjerljivije dokazalo, da su helenski pjesnici pažljivo i *raznoliko birali riječi*, da bi tako *izrazili onomatopejski ritam cvrčkova pjevanja*, a u isto

doba ljepotu i sinhroničnost te pjesme sa cijelim ugođajem ljeta, kako se taj javlja u mediteranskom krajoliku. Motiv o cvrčku u antičkoj poeziji jedan je od brojnih motiva, koji nas uvjeravaju, da je antički čovjek imao istančano oduševljenje za prirodne ljepote.

Zagreb.

T. Smerdel.

RÉSUMÉ

T. Smerdel: DEUX CONTRIBUTIONS À LA POÉSIE ANTIQUE

I. Autour d'un fragment de Sappho (114 D)

L'auteur de cette étude après l'analyse du fragment 114 D de Sappho cite une poésie amoureuse de la poésie populaire serbocroate-kaikavienne-laquelle est tout à fait semblable à ce fragment d'après l'évocation et le vocabulaire poétique.

L'auteur explique cette rassemblement créatrice d'après l'identité réelle de la vie et le milieu où vivaient les jeunes filles d'une société patriarcale.

II. Les épithètes et les onomatopées représentant la cigale

L'auteur de cette étude tache d'éclaircir le fort sentiment de la nature chez les écrivains de la littérature hellénique et latine, en exposant le dit sentiment de ces écrivains se reflétant dans le cas de leur amour pour la cigale. Nous trouvons les vestiges de cette amour chez Homère, Hésiode, Alcée, Anacréon, Esope, Aristophane, Théocrite, Platon, Longus, Virgile, Phèdre, Martiale et surtout chez plusieurs poètes de l'Anthologie Palatine (Anthologia Palatina): Anonyme, IX, 372, 373 et 584; Apollonidas ou Philippe, IX, 264; Archias, VII, 213; Bianor, IX, 273; Léonidas de Tarente ou Anyte, VII, 190; Marcus Argentarius, VII, 196; Méléagre, VII, 196; Nicias, VII, 201; Paul Siléntaire, VI, 54 et Pamphilos, VII, 201.

Les extraits en prose de Platon, de Longus et d'Esope, aussi bien que les extraits et les poésies des poètes, représentent une valeur anthologique en ce qui concerne la description de la cigale dans les littératures.

D'après l'analyse lexicale l'auteur explique les épithètes et les onomatopées représentant la stridulation, qui ont été employés par les écrivains antiques, aussi bien que la manière de vivre de la cigale décrite par les mêmes écrivains. L'auteur corrige l'assertion de Steier dans l'article tettix de la Pauly—Wissowa p. 1114, où il dit que les écrivains antiques n'employaient pour la stridulation que le verbe αἰδω=cano. L'auteur compte plusieurs verbes et noms ainsi que des phrases métaphoriques qui expriment la stridulation de la cigale.